

LIVET PÅ KRIGSLIDA

Några hågkomster från min tidiga barndom.

Av Margareta Hjalmarsson-Mattson

Den 25 maj 1936 var en stor dag på Krigslida i Tungelsta. Då föddes jag och min bror Sven-Anders, som då var 3 år, fick en lillasyster.

Vår farmor Julia Jansson hade tre söner, min far Sven Hjalmar och hans två bröder Gustav och Gunnar. Farmor hade alltid önskat sig en dotter, som då skulle kallas Greta. Mamma ville att jag skulle heta Lissie Margaretha men kunde möjligen tänka sig att jag kallades för Greta, och så blev det. Farmor och farfar hade efternamnet Jansson men deras tre söner bytte redan i unga år till efternamnet Hjalmarsson eftersom deras far hette Hjalmar. Det var vid den tiden fortfarande vanligt med namnbyte av det slaget.

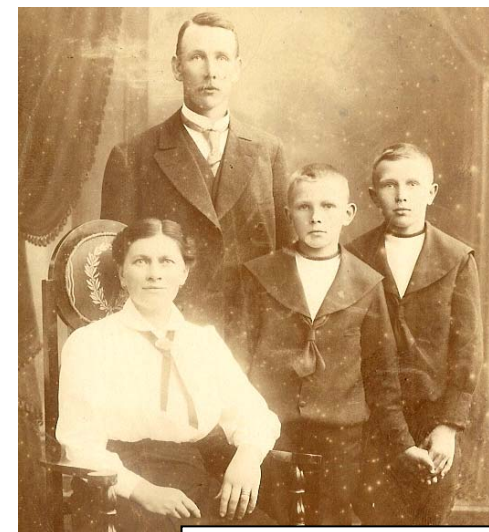
Mina föräldrar drev tvättinrättning på Krigslida och mamma arbetade den här dagen som vanligt i tvättstugan, eller "kojan" som vi alltid sade.

När hon kände värkar och förstod att det var dags, gick hon in och barnmorskan tillkallades. Förlossningen var ganska odramatisk och mamma var efter några dagar nere i "kojan" igen. Ända fram till skolåldern trodde jag att "kojan" var ett annat ord för tvättstuga.

Krigslida gård bestod av flera byggnader, stora huset, två flyglar och ett litet fjärde hus mellan flyglarna som tillsammans bildade en fyrkandig gård mellan husen. Det stora huset med anor från 1600-talet brann tyvärr ner på 1990-talet. Alla husen hade samma standard och det bodde folk i alla lägenheterna.

I det stora huset bodde farfar och farmor. När man gick stora ingången uppför den höga trappan till verandan så kom man in i en lång hall. Till vänster låg först Gunnars rum och därefter gammelfarmors. Det var min pappas farmor, som bodde där på gamla dagar och senare, efter hennes bortgång, var det rummet mest ett möbelförråd. Åh, tänk om jag hade kunnat titta in i det förrådet idag!

Första dörren till höger var köket och sedan skafferiet med ingång från köket. Längre fram i hallen låg äppelkammaren - detta underbara rum! Skafferiet hade av någon anledning förbindelse med äppelrummet genom en glugg högt upp på väggen. Det var säkert något genialt, kanske en ventilation. Där i äppelrummet var det härligt att vara, som det doftade äpplen därinne. På hösten plockades äpplen in där och sen fanns det frukt att tillgå hela vintern. Det måste ha varit nyttigt för oss barn att få ett äpple om dagen.

Hjalmar och Julia Jansson med sönerna Sven och Gustav

Köket var ljust grått med zinkdiskbänk och en stor vedspis med en stor kåpa. Där fanns också en koppartunna med vatten i. Var man törstig så tog man bara en skopa vatten och drack och blev det något över i skopan så gick det bara tillbaka i tunnan.

Skafferiet var stort som ett mindre rum och här fanns allt i matväg såsom sylt, saft, inläggningar och konserver m m. Potatisen förvarades dock i en jordkällare som låg ganska långt från huset.

Karl Hjalmar Jansson 60 år i april 1938

Från hallen leder trappan upp till övervåningen. Till höger fanns ett litet kök och innanför det en kammare. Stora salen låg i mitten med utsikt över trädgården. I stora salen fanns en vacker ekmöbel som min kusin Olle så småningom fick ärva. En stor fin kakelugn fanns även här. Där i stora salen hade farmor sina kafferep. Då var Mandis Tyllman och fru Falk där och banmästarens fru Maria Andersson, fröken Boholm som var lärarinna i Tungelsta, Nanny Schelander från Mulsta och Regina Engström förstås som var farmors käraste väninna.

Innanför salen låg gästrummet med mörkt gråmönstrade vackra tapeter, en ljusgrå panel. Där fanns också en gråvit kakelugn på träfötter från Marieberg vilken farfar och farmor så småningom skänkte till Nordiska Museet. Under sängen stod en vacker potta. Jag låg ibland i det här rummet hos farmor men jag gillade inte den där pottan för den var helt rak och därmed inte så sittvänlig som jag var van vid. I gästrummet stod det också en orgel som farmor spelade på. Hon spelade bara psalmer och andra sånger som dom sjöng i Missionsförbundet, för farmor gillade dem. Vackert var det och roligt att sitta bredvid och lyssna.

Nu var det så att till vintern flyttade farmor och farfar upp till övervåningen och på våren flyttade dom ner igen. Kanhända var det för värmens skull, det var ju ett mycket gammalt och stort trähus och svårt att hålla varmt under vintern.

Detta gamla hus var som Birgitta Carlberg skriver om Krigslida i boken – Gömda växter i glömda trädgårdar – ”egentligen mycket ståtligt, en faluröd hög träbyggnad med brutet tak som är så gammal att datum för dess uppförande förlorar sig i historiens mörker”. Hon skriver också om växter hon hittat och som jag känner igen.

Till jul var det stor aktivitet i köket på bottenvåningen för det var ju slakt i december och då behövdes det stora köket till alla sysslor i samband med slakten.

Farmor gjorde så underbar pölsa eller lungmos som det hette då. Den gjordes av grisens lungor, fläsk, lite lever, korngryn, lök och mycket mejram. Det blev ett helt tråg fyllt med pölsa. Anders och jag åt med fingrarna så mycket vi orkade. Farmor undrade om vi fick äta så mycket, vi kanske kunde bli sjuka. ”Låt ungarna äta bara, dom slutar när dom är mätta” svarade mamma och vi åt och mådde gott. Men hur förvarade farmor pölsan? Jag har inget minne av att hon konserverade varken kött eller frukt. Korv och fläsk saltades för att ha under vintern. Jag fick receptet på pölsan från farmor när jag gifte mig och vi började som lantbrukare i Sorunda.

Än idag gör jag pölsan men nu kan det bli lamm- eller rådjurslunga istället om jag inte kan få tag på svinlungor.

Vår familj bodde i en av flyglarna på Krigslida. Den bestod i ena delen av snickarbod och hönshus, i mitten ett magasin i två våningar och i den andra delen var vår lägenhet. Där fanns kakelugn och vedspis. I köket fanns en zinkdiskbänk med underskåp. I farstun fanns ett skåp, som användes till skafferi. Bredvid spisen fanns vedlåren. Där älskade vi, jag och min bror Sven-Anders, att sitta när det var kallt. Vi sov tillsammans i den omtalade pinnsoffan tills jag var 6 år och min bror 9. När vi skulle klä oss på morgonen kröp vi upp från soffan direkt till värmen från spisen på vedlåren. Jag minns att mamma klädde mig i livstykke, strumpor och klänning med förkläde. Vi hade el men för övrigt fanns det inga andra moderniteter, vilket var vanligt på landet vid den här tiden. Pappa och mamma eldade hela nätterna på vintern. Badade gjorde vi i vår tvättinrättning, där fanns baljor och varmt vatten. Toaletten eller "dasset", som man kallar den för när det är utomhus, var inte roligt när man var liten. Det var ju en bit att gå och mörkt och kallt på vintern, men mamma var alltid snäll och såg till att man fick sällskap.

Den andra flygeln bestod av två bostäder. I den ena bodde min farbror Gunnar och hans fru Ingalisa. Frida och Svante Holmkvist bodde i den andra lägenheten. Där fanns en jättestor bakugn, men den användes aldrig vad jag kan minnas. Frida var ofta barnvakt åt mig. Hos dem var det alltid livat för Svante busade så mycket med mig.

I det lilla huset på gården fanns två rum med öppen spis i varje, och i det ena rummet blev det med tiden en järnspis. Där bodde Ture Wanström och Nisse (Sven Nilsson) när jag var riktigt liten. Senare stod huset tomt och jag hade då lekstuga där.

Det var härligt att vara barn på Krigslida på 30- 40-talet. Mycket folk, farfar och farmor, deras stora varma kök, ladugården och stallet med kor och hästar, grisar och höns och katter fanns det naturligtvis gott om på en lantgård.

Pappa och jag satt ofta vid köksbordet och redde ut trassliga snören som de använde till klämlinor och att knyta ihop tvättsäckar med. Laga klädnypor var ett annat kvällsjobb. Då fick man lära sig att ha tålmod. Vi umgicks även grannarna emellan. På kvällarna kunde det t ex komma in några grannar och spela kort.

Gunnar busade alltid med oss barn. När han mjölkade och vi stod bredvid fick man gapa och han försökte att pricka mjölkstrålen i munnen på oss. Det var förmodligen bara när inte farfar var med för det blev ju mest mjölk på golvet och själv var man vitprickig på kläderna. Men vad gjorde det när vi hade så roligt. Anders fick däremot avsmak för mjölk för resten av livet.

Bredvid ladugården fanns mjölkkrummet. Där var det en gjuten betongbassäng med vatten och is för att kyla mjölken. På vintern tog man upp is dels från en grävd damm i Rocklösaån på andra sidan järnvägen och dels från Örasjön.

Isen skulle vara minst 20 cm tjock men helst 30-40 cm. Man sågade block på 60x90 cm som kördes hem och lades som i en trälåda. Storleken på isstacken kunde variera beroende på hur mycket is man behövde. Vår isstack var 6x6 m och 2 m hög.

Isen lades så tätt som möjligt men man lämnade ca en halvmeter fritt från bräddväggen, där man sedan fyllde utrymmet med sågspån. Till sist skottades ca en halvmeter spån över alla isblock.

Jag tycker det var en fantastisk "uppfinning", som verkligen fungerade, och man hade is även under sommaren. Det var ett stort jobb att köra hem is och vi barn var med på gården och tittade med stora ögon när lassen med is kom för avlastning

Det kom många barn på sommarkvällarna och hämtade mjölk. Det var Kerstin, Olle och Birgitta Björklund, Siv och Hasse Gustafsson m fl. Det var roliga kvällar. Kan tänka mig att mjölken inte kom hem i första taget för ibland skulle vi bada i ån också bland gytta och blodiglar – men roligt hade vi. Att vi bara fick!

Vi hade alltid tillsyn fast mamma och pappa arbetade hela dagarna i "kojan". Det var bara att gå ner till dem eller in till farmor. På sommaren var farfar min barnvakt. Han var så fantastiskt barnkär. Jag var för det mesta med vår älskade farfar och satt till och med i hans knä och åt middag. Vi åt riktig husmanskost såsom fläsk, kalops, stek, pannkakor, pannbiff och köttbullar eller hönssoppa med korngryn. Men mest minns jag farmors fruktsoppa till efterrätt. Man åt middag kl 12.30 och därefter skulle vi sova middag på kökssoffan. Jag somnade hårt och var ilsken när jag vaknade och upptäckte att farfar redan hade gått ut. Då var det bara att gå efter och leta reda på honom igen. Hade han hästarna med sig så fick jag rida när han körde hem. Det var så roligt. Jag minns att det nästan alltid var sommar på Krigslida. Det regnade visst aldrig på den tiden.

En av farfars hästar fick ett föl. En gång följde hon efter Anders när han skulle gå in och hämta bröd till henne, ja hon gick med ända in i köket och det blev spår efter henne på korkmattan. Då blev mamma arg för hon tyckte att inte var det väl nödvändigt att ta in hästen i köket!

Anders fick även köra häst, särskilt när han och Gunnar var ensamma. En gång körde han över järnvägen vid Nedersta, men tog svängen för tvärt och något tog tag i rälsen med påföljd att vagnen gick sönder. Trumstången gick av och det var ett stort jobb att snickra till en ny. Då var farfar arg på Gunnar som lät Anders köra.

När det var vinter och mycket snö plogades vägarna med hästar och spetsplog i trä. Då stod gärna flera personer bakpå för att trycka ner plogen. Även vi barn kunde få vara med vid plogningen. Det blev ju väg men inte så pass att bilar kunde köra, men finfina källbackar för oss barn. Gunnar och Anders åkte släde upp till Vreta och lämnade mjölken där, för dit kunde mjölkbilen komma. Sedan blev det full fart hem, förbi Grindstugan så fort att släden stjälppte en gång i en kurva. Anders och Gunnar klarade sig utan några skador och släden höll.

Verner Olsson i Ängshagen, Vädersjövägen i Tungelsta, hade traktor. Varje år efter skörden åkte han runt till gårdarna med sin traktor och hjälpte bönderna att tröska. Han kopplade en rem från traktorn och drev tröskverket med den. Det var så spännande när Verner skulle komma och så luktade hela gården fotogen från traktorn. Först var han i Hammar

Sven-Anders och Gunnar Hjalmarsson

sedan kom han till Krigslida för att fortsätta till Tuna. Anders åkte med bak på tröskverket på en plattform där man står och matar in säden i verket. Verner Olsson hade även en såg driven med lokomobil. Farfar och Gunnar åkte dit ibland för att såga och då var förstas lilldrängen Anders med.

Farfar köpte aldrig någon traktor, men så småningom när Gunnar gått lantbruksskola och började jobba på allvar med jordbruket, ville han så klart skaffa en traktor. Det blev en smal liten Allis Chalmers, men farfar var nog mest emot det hela. Anders fick lära sig köra, han hängde ju alltid ihop med Gunnar. Rune Karlsson från Stav kom för att se nyförvärvet och Anders skulle demonstrera. Han brakade rätt in i logväggen och ena hjulet gick till och med igenom väggen. Antar att farfar inte var så glad då – ”nymodigheter”. Men Gunnar skulle komma att köpa många traktorer och andra maskiner genom åren. Han drev på 50-talet Tungelsta Maskinstation, där han åtog sig körningar åt andra. Det slutade han med så småningom när han själv fick mer mark att bruka.

Gunnar Hjalmarsson på traktorn

När farfar byggde ny loge var jag naturligtvis med. Där var jag med alla arbetande karlar och blev jag trött så bäddade dom åt mig i ett hörn med halm och någon rock. Sedan sov jag tryggt och lugnt min middagsömn. Ova Berg fanns förstås också på plats. Han hette egentligen August Berg och hade sin gård och tvättinrättning i Lyngsta. Eftersom jag inte kunde säga farbror så blev det Ova och därefter fick han heta Ova Berg av alla

på gården. Farfar hade köpt en häst av honom men Ova lånade hästen ibland för att köra tvätt till och från Hammarbohemmet i Tungelsta.

Det hände också att jag smet iväg på egna äventyr. När jag var tre år försvann jag och någon kom rusande till mamma och ropade ”Greta sitter på järnvägen”. Mamma sa alltid att hon aldrig har sprungit så fort i hela sitt liv som den gången då hon räddade sin lilla flicka från järnvägen.

På hösten krattade farfar gården och då hoppade jag och kröp i lövhögarna så farfar fick kratta om, men det gjorde han så gärna. I trädgården fanns äppelträd med jättegoda gröna saftiga äpplen. Jag har som vuxen många gånger undrat över vad det var för äppelsort. Förmodligen var det samma äpplen som Dora Lamm skriver om i sin bok om trädgårdarna på Lida, Nedersta och Hammar. Det fanns även hallon, urgamla vinbärsbuskar och grönsaker.

Där nu hyreshusen och villorna breder ut sig på Krigslida var då farfars åkrar där man bl a plockade potatis och jag var med och sprang i fårorna.

Det låter kanske som livet på Krigslida var lätt och livat men för de vuxna var det säkert slit och släp och bekymmer som för alla andra, men för mig som liten var det en dans på rosor.

1946 byggde farfar en ny villa i trädgården och där bodde de sedan till sin död. Olle övertog senare villan och hans bror Sture blev ägare till stora huset. Det brann som sagt ner, till stor sorg för mig och kanske än mer för Gunnar som var född och levde hela sitt liv på Krigslida. Han tog över jordbruket 1946 och drev det till sin död 1999.

Vi bodde på Krigslida till 1946 då mina föräldrar köpte Dalby, som låg litet söder om Berga Naturbruksgymnasium . Nu är villan borta för nya motorvägen ska gå fram där.

Men Krigslida finns kvar i mitt hjärta och jag tror att det man upplever i barndomen finns kvar i minnet för alltid och är en tid man tar med sig i livet och ofta tänker tillbaka på.

